

Södertörns högskola | Institutionen för livsvetenskap
Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap avancerad nivå |
Vårterminen 2011

Det dolda förhållningssättet till barns självkänsla

- En studie av förskolepedagogers intryck och
uppfattningar kring barns självkänsla.

Av: Lisa Berg
Handledare: Marie-Louise Stjerna

Abstract

The hidden attitude to children's self-esteem

- A study of preschool pedagogues impressions and perceptions of children's self-esteem.

By: Lisa Berg. Spring term of 2011. Teacher Education. University College Södertörn.

Supervisor: Marie- Louise Stjerna.

The pre-school is seen by many as the place where children get equipped for the future and the challenges there of. One of the most important aims according of the curriculum for Swedish preschools is that children get the opportunity, in interaction with the pedagogues, to develop their identity and to feel secure and satisfied with themselves. Although, in the curriculum of the Swedish preschool system there is a comprehensive focus on the children's competencies and learning, the importance that the children feel secure is not that prominent. Consequently a paradox occurs between the focus on children's competencies and their need for care. The focus of this study is to investigate how this effects the pedagogues work with the children's self-esteem.

The study investigates the pedagogues views on self-esteem and how they work to strengthen and develop the childrens self-esteem. A qualitative method was used, based on interviews and observations, in order to get a verified picture of the pedagogues views on the above questions. The interviews took place in a pre-school in the south part of Stockholm. The study is based on the perspective sociology of childhood.

The result shows that the pedagogues child perspective is based on the 'competent child' where the development of the children's self-esteem developed with confirmation of the childrens competencies and performances. The childrens self-esteem is according to the pedagogues a concept they take for granted as a 'silent perspective', instead of something outspoken and something they discuss between one another. In conclusion, to work with children's self-esteem and to make the work as meaningful as possible, it is important that the pedagogues are aware that there are several ways to it's development both an inner subjective and outer, which they display. The result shows that much focus is placed on developing the outer performance-based self-esteem. As a consequence little focus is laid on the emotional acknowledgment necessary for the development of the subjective or the inner self-esteem.

Keywords: Preschool, Self- esteem, the competent child, sociology of childhood, qualitative method, confirmation, interaction.

Nyckelord: Förskola, självkänsla, det kompetenta barnet, barndomssociologiskt perspektiv, kvalitativ studie, bekräftelse, samspel.

INLEDNING	3
BAKGRUND	4
<i>Det autonoma eller beroende barnet</i>	4
<i>Historiskt perspektiv på barndomen och barnets bästa</i>	6
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
TEORI	7
ETT BARNDOMSSOCIOLOGISKT PERSPEKTIV	7
BEGREPPET SJÄLVKÄNSLA	9
TIDIGARE FORSKNING	12
METOD	14
URVAL OCH AVGRÄNSNINGAR	15
DATAINSAMLING	16
INTERVJU.....	16
OBSERVATIONER	17
ETIK.....	18
TEMATISK ANALYS	19
RESULTAT / ANALYS	19
PEDAGOGENS FÖRHÅLLNINGSSÄTT OCH BEMÖTANDE	20
<i>Förhållningssätt - Synen på det kompetenta barnet</i>	20
<i>Bemötande av det kompetenta barnet</i>	21
ATT INTE MISSBRUKA VUXNAS MAKT.....	25
<i>Vikten av bemötande vid tillsägelser</i>	26
<i>Goda och negativa cirklar</i>	27
<i>Att lyfta fram det positiva</i>	28
MILJÖN PÅ FÖRSKOLAN - ETT VERKTYG FÖR ATT UTVECKLA BARNENS SJÄLVKÄNSLA.....	29
<i>Den fysiska miljön</i>	29
<i>Den psykiska miljön</i>	31
DISKUSSION	34
SLUTSATS	37
FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING.....	38
REFERENSLISTA	39
BILAGA 1	41

Inledning

Förskolan ses av många som den plats där barnen skall rustas inför framtiden, och förberedelsen inför livets förväntningar och utmaningar. Det är i förskolan barnens första riktiga möte med samhällets normer och värderingar inträffar, och i samspel med vuxna och verksamheten på förskolan utvecklar barnen en allt mer tydlig självbild. Genom att uppleva sig själva i kontrast till andra individer blir bilden av sig själva allt mer tydlig genom att den ifrågasätts och kritiseras, men även styrks och bekräftas. Det är också nu som barnets del i samhället blir att mer tydligt, barnet ses som en framtida medborgare där förskolans roll blir att rusta barnet inför den rollen. I och med detta ska barn idag på förskolan vara med och påverka sin situation och ses som kompetenta samhällsmedborgare som styr sin vardag utifrån sina enskilda behov. Den vuxnes roll blir här att tolka barnens behov utifrån sitt barnperspektiv och agera efter vad denne anser vara barnets bästa. Lindgren & Halldén (2001:70ff) skapar två sätt att se på barnet, det ena är det självständiga och kompetenta barnet som ska vara delaktigt och påverka sin situation. Medan det andra innebär synen på barnet som beroende individer, dels av samhällets omsorg och av att vuxna ska tillgodose barnens behov och fatta beslut åt dem efter vad de anser vara barnets bästa.

Det är under dessa processer och i samspel med vuxna som barnets självkänsla utvecklas. Som blivande pedagog upplever jag det som en utav de största utmaningarna i arbetet inom förskolan, att pedagogen ska arbeta efter att se varje individ och stötta barnet i sin utveckling och i samspel med de vuxna skapa den självbild och självkänsla som ligger till grund hos barnet livet ut. Detta sker med inverkan från förskolans ramar och förhållningssätt som utgörs av styrdokument och regeringens och vuxnas syn på barnet och vad som utgör en god samhällsmedborgare. För att synliggöra detta samspel och det dagliga arbete som är menat att ske i dagens förskola är min avsikt med denna studie att undersöka hur förskolepedagogerna på en förskola i södra Stockholm ser på begreppet självkänsla, samt hur de resonerar kring sitt arbete med att stärka barns självkänsla.

Bakgrund

Självkänsla i sig är ett begrepp som inte framställs direkt uttalat i dagens styrdokument för förskolan, genom att läsa mellan raderna framläggs det mer som ett övergripande förhållningssätt som skall finnas hos pedagogerna. Avgörande i arbetet med barnens självkänsla blir pedagogers tolkning av begreppet som sedan realiserar i verksamheten. Det som däremot står skrivet i dagens läroplan för förskolan (skolverket.se) är att förskolans mest centrala pedagogiska uppdrag är att se till varje enskilds människas egenvärde där varje individ utvecklas efter sina behov till att bli en ansvarskännande och självständig samhällsmedlem. Detta sker genom pedagogernas samarbete med föräldrarna i frågor om fostran, utveckling och växande som sedan lägger grunden till de gemensamma ramar som samhället består av. De vuxna på förskolan ska stötta barnen till att utveckla tillit och självförtroende.

Det autonoma eller beroende barnet

Ovanstående tydliggörs med bland annat målen för förskolan där barnen ska med hjälp av pedagogerna utveckla sin identitet och känna sig trygg i den och känna tillit till sin egen förmåga. Vidare ska barnen se sig själva som lärande och skapande individer genom att öka sin kompetens och utveckla nya insikter och kunskaper (Lpofö 98). Via läroplanen för förskolan -98 speglas synen av vad som anses vara ett idealt barn i dagens Sverige, vilket Lindgren & Halldén (2001:70ff) beskriver som det autonoma barnet, vilket innebär att barn idag förväntas se sig som individer som har ”rätt” att lära samt kunna ta ansvar för sig själva och andra. De ska kunna tillämpa sig ny kunskap och nya insikter via sina egna val och aktiviteter. Men också via att behärska förmågan att anpassa sig efter kraven som en fullvärdig gruppmedlem och därigenom bidra till en fungerande samvaro med barngruppen i sin helhet. Genom att framställa barnet som autonomt och kompetent framkallas även menar Lindgren & Halldén (2001:70ff) synen på barnet som beroende, där vuxnas roll blir att se till barnens behov där de bestämmer vad som är barnets bästa. Vad de vuxna i sin tur beslutar är för barnets bästa påverkas av vad samhället och regeringen framhåller är det ideala barnet och barnets bästa. I barnkonventionen under artikel 3 första punkten gällande barnets bästa står det att ” Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala

välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet”.

Enligt läroplanen skall beslutandet om barnets bästa ske i samspel mellan förskola och föräldrar, där förskolans främsta roll är att förbereda och anpassa barnen till de rådande normerna och kriterierna som utgör en väl fungerande samhällsmedborgare. Genom att individualisera barnen och placera dem i förskolan särskiljs de tydligare i från sin familj och ses mer som en individuell samhällsmedborgare. Barnet i sin tur blir beroende av förskolans omsorg, och familjen får inte i lika stor grad rollen som omsorgsförmedlare i barnets liv, just på grund av att barnet ses som en kompetent individ som ska styra över sin egen tillvaro (Lindgren & Halldén 2001:70ff).

Ovanstående visar en viktig aspekt i dagens paradoxala arbete inom förskolan där Halldén (2007:35ff) menar på att pedagogen inte ska bortse från det faktumet att barnen är beroende och har behov av att vara just barn. Halldén (2007:35ff) menar att fokus på det autonoma barnet lätt tar över och det pedagogiska arbetet frånses faktum att barnen även är beroende av relationer till vuxna och den vardagspsykologi som vuxna är bärare av. Denna vardagspsykologi förmedlar referensramar till barnen som bidrar med utvecklande av deras syn på sin egen identitet samt förmågan till att känna empati för andra. Författaren framhåller vikten av att se både vuxna och barn som sociala varelser som i ett samspel mellan varandra också är beroende av varandra. Här är det viktigt att som pedagog kunna förstå barnens villkor och behov. Det är viktigt att uppmärksamma vilka relationer de omges av och vilka faktorer som formar dessa, som exempelvis vilka ekonomiska och sociala förhållanden som omger familjen.

Ytterligare en faktor som inverkar på förskolan och pedagogers bemötande av barnens behov, och där igenom barnets bästa, är att alla pedagoger tolkar och arbetar efter styrdokumentet sett utifrån sina egna kulturella bakgrunder och erfarenheter för att sedan bemöta barnen därefter. Grunden till förhållningssättet hos förskolan och pedagogerna påverkas i sin tur av den barnsyn som vi i Sverige har haft det senaste århundradet. Barnsynen har genom tiden förändrats beroende av samhällets syn på vad barndom är och vad som anses vara bäst för barnet, alltså barnets bästa! Dessa begrepp ”barndom” ”barnsyn” och ”barnets bästa” är ständigt debatterade begrepp, speciellt gällande diskurser inom institutioner som involverar arbete med barn. Därav blir det för denna studie viktigt att skapa en överblick över dessa perspektiv och dess förändring och utveckling över tid. Just på grund av att studien bygger på pedagogers syn på barnet och dess självkänsla, som i sin tur speglar samhällets syn på barnet och dess självkänsla. Hur detta samspel bemöts och hanteras grundas i samhällets och pedagogernas syn på barnet och barndomen konstruerar vi tillsammans.

Historiskt perspektiv på barndomen och barnets bästa

Nedan följer en sammanfattning av synen på barnet och barndom samt vad som ansetts vara barnets bästa. Lindgren (2003:177ff) behandlar vår syn på barndom det senaste århundradets och hur de genom tiden har förändrats. I början av 1900-talet arbetade många barn fortfarande, men i och med att skolplikten infördes förändrades synen på barnet och innebörden av att vara barn. Barn gavs fler rättigheter och de fick ett känslomässigt egenvärde där de sågs som kännande och tänkande individer. Syftet med att inrätta dagverksamhet för barn var att ge dem goda och jämlika uppväxtvillkor samtidigt som föräldrarna gavs möjlighet att träda in i arbetslivet, det var med hänsyn till barnets bästa som de gick i förskolan. Runt 1970-talet utvecklades synen på barnets bästa och de ansågs ha demokratiska rättigheter genom att ses som medborgare av ett ständigt föränderligt samhälle. Barnets bästa byggde då på det barnperspektiv som skulle utgöras av att vuxna i samspel med barnen skulle avgöra vad barnets bästa var och verksamheten i förskolan skulle anpassas efter detta. Vilket i sin tur skulle bidra till att skapa självständiga och självaktiva barn som hade kontakt med sina känslor och förmåga att uttrycka dem.

Under 1980-talet vände sättet att se på barnets bästa. Lek i grupp var nu det som var i fokus, det utvecklade barnens förmåga att samarbeta och anpassa sig till omgivningens krav. Det skapade tillfällen för reflektion över sin egen kunskap och känslor och på så sätt öppnades möjligheten till att ta del av andra barns kunskap. I leken fick barnen utlopp för de kompetenser en vuxen besitter samtidigt som det var leken som särskiljde barnen från de vuxna. Förskolepedagogerna skulle se på barnet utifrån utvecklingspsykologiska grunder och det skulle omges av samhällets normer och regler som en förberedelse inför framtiden.

I slutet av 90-talet, i och med att läroplanen för förskolan grundades, var begreppet ”barnperspektiv” det som låg till grund förskolans verksamhet. Förskolepedagogernas främsta uppgift var att se till barnens utveckling och lärande. Vuxna skulle ta ett steg tillbaka och utgå ifrån barnet och se dess individuella behov. Barnet sågs som kompetent och kapabelt att ta ansvar för sina handlingar samt förstå sig själv och andra via kommunikation (Lindgren 2003:201). Även nu skulle verksamheten grundas utifrån samhällets normer och värderingar. Men till skillnad från förut förväntades det av barnen att de skulle dela med sig av sina tankar och känslor till ett pedagogiskt syfte som en del i deras lärande (Lindgren 2003:200ff).

Slutligen spelar dessa historiska perspektiv en viktig roll i synen på barnet i dagens förskola och som sedan via läroplanen i allt större grad belyser vikten av att se barnen som kompetenta individer som är medkonstruerande av sin egen barndom. Aktuell bakgrund till denna studie blir

därför relevant i frågan kring hur samhällets och pedagogernas syn på barnet påverkar deras förhållningssätt till barnens självkänsla och arbetet kring detta på förskolan.

Syfte och frågeställningar

En av förskolan främsta uppgifter är att tillgodose barnens sociala utveckling och framtida förmåga att verka i samhällets sociala liv och olika verksamheter. I läroplanen för förskolan läggs stor vikt vid utveckling av barnens kompetenser. Syftet med denna studie är att undersöka hur detta fokus på barnens kompetenser inverkar på utvecklingen av barnens självkänsla inom förskolan.

För att besvara syftet har jag utgått ifrån följande frågeställningar:

- Hur ser förskolepedagogerna på begreppet självkänsla hos barn?
- Hur ser pedagogerna på det praktiska arbetet med att stärka och utveckla barnens självkänsla i förskoleverksamheten?

Teori

Ett barndomssociologiskt perspektiv

Eftersom denna studie bygger på verksamma pedagoger inom dagens förskola och samspelet mellan barn och pedagoger har jag valt att utgå ifrån barnens sociala och kulturella plats i samhället sett ur pedagogers perspektiv. Därav grundas den teoretiska utgångspunkten för denna studie i ett barndomssociologiskt perspektiv. Gunilla Halldén (2007) författare och professor inom temat barn fördjupar sig i sin bok ”Den moderna barndomen och barns vardagsliv” inom begreppet barndom och dess inverkan på dagens barn i förskolan, där hon även redogör för det barndomssociologiska perspektivet.

Det barndomssociologiska perspektivet utvecklades under 1980-talet då barnforskningen i allt bredare utsträckning fann det relevant att undersöka just barnens specifika plats i samhället. Forskningen fann vikten av att studera barnen som en individuell grupp och inte endast en som en del i familjen. Detta inledde ett nytt paradigm inom barndomsforskningen som blev mycket

inflytelserik. Allison James och Alan Prout (1990) sammanfattar synen på barndom och grundperspektivet inom barndomssociologi i boken "Construction and reconstructing childhood" som Halldén (2007:26) sammanfattar med sex stycken punkter:

1. Barndom ska förstås som en social konstruktion.
2. Barndom kan aldrig särskiljas från variabler som klass, kön och etnicitet.
3. Barns sociala kulturer och relationer är värda att studera i sin egen rätt.
4. Barn är och måste betraktas som aktiva i skapandet av sitt eget sociala liv.
5. Etnografi är speciellt lämpligt metod för att komma åt barns perspektiv.
6. Att proklamera ett nytt paradigm för barndomsforskningen innebär också att delta i förändringen av barndomen (Halldén 2007:26).

Den första punkten syftar på att barndomen inte endast kan ses som en följd av en biologisk utveckling, utan betydelsen av vad barndom innebär skiljer sig beroende på vem betraktaren är och dennes ursprung och kulturella tillhörighet. Barndomen ska ses som en konstruktion som både är kulturellt och socialt betingat beroende på samhälliga förhållningssätt och kulturella grunder. Barndomen är föränderlig då den konstrueras beroende av vilket diskursivt fält eller aktör som behandlar begreppet, exempelvis samhället, regeringen, föräldrar, barn eller förskolepedagoger. Den andra punkten innebär att barn inte kan tas för att vara generella, utan de har en köns-, -klass och etnisk tillhörighet vilket ger barnen en betydande roll som styrs av vilket samhälle som omger barnet. Den tredje punkten lyfter fram att barndomen inte ska ses som en utveckling mot att uppnå det vuxna livet, utan vägen dit är betydelsefullt att studera. Den fjärde punkten utgör basen i det barndomssociologiska perspektivet och bygger på att barnen är med och skapar sin egen barnkultur, och de från början är sociala individer. De är inte endast ett led i en socialiseringsprocess utformat av samhällets ramar och normer. Punkt fem lyfter fram en metod som är lämplig vid studier av ett barndomssociologiskt perspektiv där man studerar barnet utifrån dess naturliga miljö för att de ska kunna framföra sina åsikter och den vuxna lättare ska kunna inta ett barnperspektiv.

Vidare menar Halldén (2007:31ff) att det är viktigt att se på begreppet barndom som att det inte endast *är* något utan att det är barnen i samspel med samhället som *gör* den genom att dela in barndomen i olika strukturer där barnen ska ses som aktörer och skapare av dessa. Detta har inte alltid setts som självklart då synen på barn som ofullständiga vuxna länge har legat till grund för synen på barndomen. Just att barndomen var en transportsträcka mot att bli vuxen och individualiserad. I och med det barndomssociologiska perspektivet skapades ett mer likställt beroende mellan barn och vuxen där barnet ses som kompetent och autonomt. Viktigt menar Halldén (2007:35) är att inte bortse från de olikheter som ändå naturligt finns mellan barn och

vuxna. Men med synen där barn inte endast *är* (*being*) utan skapar och *gör* (*becoming*) sig själva och sin barndom är meningen att belysa att vuxna inte ska ses som något fullständigt och färdigt i kontrast till barnen, utan alla är föränderliga och ofulländade. Paradoxalt nog menar Halldén (2007:35) att det är av stor vikt att inte bortse från barnens behov av att vara (*being*) genom att se i för stor grad till barnet som kompetenta självständiga individer. Vidare är barn och vuxna lika i de avseenden att det är sociala varelser som både utsätts för det moderna samhällets krav på anpassning och flexibilitet där sociala relationer byts ut, som exempelvis inom förskolan där personal och barn slutar och ersätts av ny personal och barn till gruppen. Men även kraven på anpassning och därigenom bidra till en socialt fungerande grupp. För att barn ska klara detta krävs nära och stabila relationer som grundas i att bygga upp tillit till sin omvärld hos barnen. Då är det viktigt att förskolan ser till barnets varande (*being*) och vad de behöver där de befinner sig just då i livet (Halldén 2007:35).

Den bild av barnet som presenteras i det barndomssociologiska perspektivet är bilden av det kompetenta barnet. Det är en barnsyn som finns i många av dagens förskolor och som har blivit ett väl använt begrepp för att synliggöra förskolans och pedagogernas förhållningssätt gentemot barnen. Perspektivet blir relevant för denna studie när det sätts i samband med förskolans syn på barnens självkänsla och hur det ligger till grund för hur förskolan arbetar för att utveckla barnens självkänsla.

Begreppet självkänsla

Fokus i studien kommer att bygga på det centrala begreppet *självkänsla* vilket i denna forskning tillämpas som ur ett socialt konstruerat perspektiv där vi människor i samspel med andra skapar vår självkänsla. Självkänsla är och kan uppfattas av många som svårt att sätta fingret på, det upplevs som ett komplext begrepp med olika dimensioner. I Nationalencyklopedin förklaras självkänsla som medvetenhet om den egna personlighetens värde. För att utveckla detta har jag valt att utgå ifrån Maarit Johnsons (2003) som är doktor inom psykologi definition av begreppet som hon behandlar i boken ”Självkänsla och anpassning” som riktar sig till verksamma inom arbete med människor som exempelvis förskollärare, där arbetet med självkänsla blir särskilt påtagligt. Syftet med boken är att skapa förståelse för självkänslans funktion i människors vardagsliv och där yttre och inre aspekter av självkänsla särskiljs och dess betydelse för de mänskliga relationerna .

Inledningsvis i slutet av 1800-talet var det i samband med att psykologin uppmärksammades som ett självständigt vetenskapligt domän som människans ”jag” fick ett mer utbrett fokus (Johnson

2003:17). Vidare insåg forskarna att redan under människans tidiga levnadsår väcks frågor inom oss som exempelvis ”Vem är jag?” ”Duger jag?”, till en början inte uttryckligen hos det nyfödda barnet, men ju mer självmedvetna vi blir och i samspel med andra, desto mer framträdande blir dessa frågor. Just på grund av att människan besitter förmågan att reflektera över sig själv, vilket vi från födseln utvecklar, som i sin tur i takt med intryck och erfarenheter från omvärlden leder till personlig utveckling och självuppfattning. I och med att vi är sociala varelser är vi, och särskilt barn, beroende av andra människors tankar om oss och vi har en ständig strävan efter att finna bekräftelse från andra (Johnson 2003:13). Just denna yttre bekräftelse i från andra är *en* väg till självkänsla, men Johnson (2003:17) syftar till att det finns två fundamentala vägar till självkänsla hos individen. Dessa två fundamentala vägar grundar Johnson (2003:18) i två teorier som uppkom i kring 1890-talet av två amerikanska tänkare George Herbert Mead och William James vilka funderade kring självets och självvärdets uppkomst, med ”jaget” som subjekt och objekt . Skillnaden mellan dessa två synsätt på ”jaget” i social interaktion med andra blev avgörande för självet uppkomst. Slutligen mynnade detta synsätt på ”jaget” ut i två olika sätt att se på självkänsla och två olika vägar till utveckling av självkänsla. Detta har kommit att bidra till Johnsons (2003) definition av begreppet och som jag kommer att använda mig av i denna studie.

Den ena vägen innebär att individens roll är mer aktiv och grundas i en yttre strävan som bygger upp ett självvärde grundat i en kompetensberoende självkänsla som uppnås genom andras beröm av egna handlingar. Medan den andra vägen innebär konstruerande av en inre och emotionellt beroende självkänsla där individens roll är mer passiv och uppbyggandet grundas i andras emotionella bekräftelse så som omgivningens omdöme och ovillkorlig kärlek (Johnson 2003:18).

Viktigt att understryka menar Johnson (2003:48) är att uppdelning av självkänsla i termer som inre och yttre självkänsla är en förenkling av ett betydligt mer komplicerat och begrepp och som endast går att göra definitionsmässigt. I verkliga livet är dessa två aspekter på självkänsla beroende av varandra och påverkas av hur hög respektive låg självkänslan är hos individen. Självkänslan styrs även av yttre faktorer som utseende, talang och framgång men dessa faktorer är en del i det ständiga utvecklingsarbete som sker inom ramen för människans självkänsla.

Förtydligande av definitionerna hög och låg självkänsla är relevant för att fördjupa förståelsen för inre och yttre självkänsla. Där individens värdering av sig själv skapar grunden till självkänslan och styr i sin tur hur låg respektive hög den kan anses vara. Självkänslan skapar grunden till människans inre skydd och buffert mot exempelvis svåra känslor och kriser, och förmågan att hantera dessa styrt av människans självvärde. Dessa skapas i relationer till andra

beroende på vilken typ av bekräftelse vi får under de tidiga uppväxtåren. Där hög självkänsla byggs upp av ovillkorlig emotionell bekräftelse som inte endas utdelas till barnet då varit duktigt och levt upp till den vuxnes förväntningar under en prestation. Grunden etableras alltså under tidig barndom i upplevelser av trygghet och tillfredställelse. Detta innebär att resonemang kring hög och låg självkänsla graderar den inre och yttre självkänslan och hur utvecklad och etablerad dessa är hos individen. En hög inre självkänsla kännetecknas hos människan som:

- Förmågan till emotionellt varma relationer
- Att fritt kunna uttrycka känslor
- En positiv grundsyn på livet
- Att acceptera sina känslor och behov; sexualitet, ilska, kärlek
- Uppvisandet av sund självhävdelse och integritet
- Att veta sina gränser (Johnson 2003:45).

Däremot bygger den yttre självkänslan som nämns ovan av bekräftelse av individens kompetenser och duglighet byggs upp ifrån omgivnings värderingar och som ju äldre barnen blir får allt större plats i deras självvärdering. Beroende av allt eftersom utveckling av social, kognitiv och motorisk mognad och som leder till respons från omvärlden och bekräftelse av individens handlingar. Det kan tänkas menar Johnson (2003:47) symbolisera en duglig medborgare, att vara duktig, ta ansvar och styra över sin egen kompetens och handlingar. Där av kännetecknas en hög yttre självkänsla av:

- Att alltid göra sitt bästa
- Att vara ansvarsfull
- Att vara duktig är viktigt för självkänslan
- Att ställa höga krav på sig själv och andra
- Att ha kontroll och inflytande
- Att få uppskattning för prestationer (Johnson 2003:47).

Människans variation av graden av hög respektive låg självkänsla styrs av uppmuntran och krav som omgivit oss under vår uppväxt. Viktigt att poängtera att dessa två delar sker i samspel hos individen och som även sammanfattar hur samspelet mellan dessa delar av självkänsla hänger ihop, där människans yttre självkänsla får en mer eller mindre framträdande roll beroende på hur hög den inre självkänslan hos individen är och i sin tur styr hur vi ser på oss själva. Om den inre självkänslan är låg verkar den yttre för att kompensera detta och individens självuppskattning grundas i prestationer. Däremot om människans inre självkänsla är hög verkar den yttre

självkänslan som berikande. Dessa nivåer av inre och yttre självkänsla ligger till grund hur människan ser på och förhåller sig till det egna jaget (Johnson 2003:48).

Tidigare forskning

Gemensamt för den tidigare forskning som verkar som teoretisk grund för denna studie är att den belyser vikten av ett kontinuerligt samspel mellan barnen och pedagoger på förskolan. Ett samspel som grundas i synen på barnet som en medkonstruerande av sin tillvaro och därigenom sin barndom. För att göra detta samspel så värdefullt som möjligt krävs medvetna pedagoger som aktivt reflekterar kring sitt förhållningssätt till barnen. Viktigt är att förhållningssättet innefattar både synen på utveckling av barnets kompetenser och deras känslomässiga utveckling. Detta för att det har visat sig genom aktuell litteratur att förhållningssättet är avgörande för pedagogernas syn på barns självkänsla, men också för barnens utveckling av en god självkänsla.

Ingrid Pramling Samuelsson (2003) behandlar och reflekterar kring den pedagogiska synen på barnet som det kompetenta barnet och förtydligar detta genom synsättet ”att sätta barnet i centrum”. Därigenom får pedagogens förhållningssätt och bemötande en central del i förskolans verksamhet och barnens utveckling. Detta stärks även av Dahlberg och Taguchi (2003) som understryker vikten av att barnen ses som kompetenta och medskapare av sitt eget lärande. Detta förutsätter medvetna pedagoger som planerar och utformar verksamheten så att barnens intresse och nyfikenhet stimuleras. Författarna belyser även vikten av att pedagogerna reflekterar kring sin syn på det kompetenta barnet, för verksamheten ska bygga på ett utforskande samspel pedagoger och barn emellan, och inte en verksamhet där pedagogen tar ett steg tillbaka och lämnar lärandeprocessen på barnens ansvar.

I samband med ovanstående behandlar även Brodin och Hylander (2002) vikten av detta samspel och som pedagog väcka barnens nyfikenhet och intresse. Där en medveten utformad miljö på förskolan blir av avgörande vikt för utveckling av barnens kompetenser. Pramling Samuelsson (2003) menar att miljön på förskolan signalerar pedagogernas resonemang kring innebörden av det kompetenta barnet och hur de anser att utvecklingen av barnens kompetenser ska gå till. Rinaldi (2003) påvisar betydelsen av en miljö som utmanar till samarbete och utforskande och därigenom en utveckling av barnens relation till sig själv, men även till de andra barnen. Smith (2003) betonar även vikten av att miljön är utformad så att den inbjuder till att låta barnen ta egna beslut. Detta är viktigt för barnens utveckling av att lyssna till sin inre vilja och integritet och är en avgörande del utveckling av barnens självkänsla. Juul & Jensen (2009) menar att grunden till utveckling av god

självkänsla bygger på att barnen får tränas till att lyssna och handla efter sin integritet. Vilket bygger på lyhörda vuxna som har respekt för barnens integritet och låter dem definiera den och lyssna till den i olika situationer. Inom förskolan blir det då viktigt att det förs en jämbördig dialog där de vuxna är tillmötesgående och mottagliga för barnens känslor och hur dessa uttrycks.

Även viktigt för utveckling av barnens självkänsla menar Brodin & Hylander (2002) är att i verksamheten får känna kompetensglädje vilket bygger på barnens erövrande av utmaningar och som de sedan får beröm och bekräftelse av vuxna i dess närhet. Detta är viktigt för utveckling av en positiv självbild hos barnet vilket är en viktig del i utvecklingen av barnens inre självkänsla. Detta samspel och pedagogiska metod benämner Juul & Jensen (2009) som ”sakligt beröm” vilket de menar är väl använt i dagens förskola och som utgör en stor del i arbetet med barnens självkänsla. Vilket är en sorts bekräftelse som Johnson (2003) menar på stärker barnens yttre självkänsla och inte i lika stor grad den inre självkänslan.

Brodin & Hylander (2002) belyser även vikten av att hantera och bemöta olika känslor som barnen inom förskolan uppvisar. Vanligt menar de är att pedagogerna endast uppmärksammar de känslor som av samhället upplevs som positiva känslor som glädje, prestation och stolthet. Men de understryker betydelsen av att även bemöta de känslor som kan upplevas negativa som exempelvis ilska, sorg eller skam. Detta för att barnen ska lära sig att känna igen och hantera olika känslor både hos sig själv, men även hos andra. Vidare visar författarna vikten av att barnen lär sig hantera skamkänslor, och genom att barnet utsätts för skamkänslor lär de sig även att hantera dessa när de väl utsätts för dem. Johnson (2003) visar här på sambandet mellan att barn med god inre självkänsla lättare hanterar och i mindre grad låter skamkänslorna påverka värderingen av sig själv. Medan ett barn med lägre inre självkänsla låter skamkänslorna få en negativ påverkan på värderingen av sig själv.

En annan viktig del i barnens värdering av sig själva och utveckling av god inre självkänsla är att de skapar en positiv självbild. Brodin & Hylander (2002) belyser vikten av att pedagogerna skapar goda cirklar kring barnen och vilket innebär att det positiva kring barnen lyftas fram och uppmärksammas. Däremot om barnen ständigt uppmärksammas i negativt laddade sammanhang kan det bidra till att barnet utvecklar en negativ självbild och därigenom en låg inre självkänsla.

Ovanstående resonemang kring synen på det kompetenta barnet synliggör Brodin & Hylander (2002) en polarisering som uppstår där synen på barnet som kompetent och tåligt medför en att motsatt syn på barnet som ömtåligt och behövande. Detta belyses även av Markström (2009) som diskuterar konstruerandet av dagens förskolebarn vilket innebär en naturlig syn på barnet vilket innebär att det utvecklas inifrån och efter egen förmåga och kompetenser. Detta sker parallellt med

synen på barnet som måste formas och socialt anpassas till att efterleva samhällets normer och värderingar. Där normen för förskolan styr vad som är eftersträvansvärda egenskaper och vad som anses vara normalt och som symboliserar en god medborgare. Men bryter ett barn mot dessa normer anses det avvikande och måste åtgärdas för att åter passa inom ramen för förskolan. Viktigt här menar Brodin & Hylander (2002) är att förhålla sig och se detta som ett samspel beroende av varandra. Där utveckling av kompetenser och lärande är beroende av att barnen känner sig trygga genom förmågan att hantera och känna igen sina känslor. Avgörande är att inte se barnens känslor och lärande som två separata delar utan synliggöra att dessa ingår i ett viktigt samspel för barnens framtida lärandeprocess, som är beroende av varandra där medvetenheten om detta bidrar till en bredare syn på innebörden av det kompetenta barnet.

Metod

Metoden jag använt mig av vid insamling av empirin till detta examensarbete är en kvalitativ metod som grundas i ett humanvetenskapligt perspektiv vilket kännetecknas av att synliggöra individers upplevelser och beteenden. Valet av metod grundas i uppsatsens syfte och avgränsningar med tillhörande frågeställningar, där syftet är att skapa fördjupad förståelse och insikt inom förskolepedagogers syn på barns självkänsla. Kriterierna för val av kvalitativ metod utmärker sig enligt Pia Langemar (2008:22) av att intentionen med arbetet är att skapa förståelse och fördjupa sig inom undersökningsområdet med ett övergripande syfte, för att sedan synliggöra pedagogernas syn på begreppet självkänsla och hur de ser på arbetet kring detta. Meningen är att som forskare skapa sig ett helhetsperspektiv men samtidigt ett konkret och specifikt fokus på problemområdet. För att sedan kunna skapa samband mellan insamlad data och synliggöra, tydliga och utforska uppenbara mönster som sedan analyseras utifrån aktuella teorier och forskning inom området.

För att med materialinsamlingen uppnå ett vidare helhetsperspektiv samt mer genomgående kunna urskilja tydliga mönster och samband har jag använt mig av olika datainsamlingsmetoder, vilka är intervjuer och observationer då genom att tillämpat en så kallad metodtriangulering. Birgitta Kullberg (2008) som skrivit boken "Etnografi i klassrummet" tar upp Alexandersson (1994) definition av metodtriangulering som kännetecknas av att forskaren använder en kombination av flera undersökningsmetoder för att komplettera de olika metodernas brister samt att ställa dessa i kontrast till varandra och på så sätt få en djupare förståelse inom området (Kullberg 2008:83).

Jag valde att använda mig av metodtriangulering på grund av att jag ville undersöka via intervjuer hur pedagoger anser sig se på begreppet självkänsla, för att sedan via observationer synliggöra hur pedagogernas synsätt och upplevelse förankras i verksamheten med barnen.

Vid analys av insamlat material utgick jag att ifrån det teoretiska perspektivet barndomssociologi och begreppet självkänsla.

Vidare är öppenhet något som är utmärkande för den kvalitativa metoden. Det bör finnas en öppenhet under forskningsprocessen som är av avgörande vikt då studien är empiristyrd och utgår ifrån insamlad data ute i praktiken. Viktigt är att se på insamlat material med en öppenhet utan förutfattade meningar för att kunna bidra till skapandet av ny kunskap (Langemar 2008:27).

Urval och avgränsningar

Begreppet urval inom den kvalitativa metoden innebär enligt Langemar (2008:53) det val av deltagare jag valt att undersöka, och som i denna studie består av förskolepedagoger jag haft att tillgå på en förskola i södra Stockholm. Min intention vid valet av förskola var att få så heltäckande och varierande material som möjligt. Viktigt att tydliggöra är att meningen med denna studie inte är att synliggöra vilka olika uppfattningar det finns inom frågeställningarna, utan syftet är att beskriva de befintliga uppfattningar som råder hos förskolepedagogerna på aktuell förskola och utgå därefter.

Valet av förskola grundades dels på att jag hade en kontaktperson på förskolan vilket underlättade kontakten med förskolechefen och övriga pedagoger. Men också på grund av mitt intresse att avgränsa mig till en mindre förskola med yngre barn i åldrarna 1-3 år. Detta för att jag fann det relevant att studera barn i den åldern, just för att det är deras första möte med förskolan som institution samt att de är mitt uppe i processen att inskolas i den rådande kulturen som finns på förskolan som har en stor del i barnens utveckling av självkänsla. På förskolan fanns två avdelningar med sammanlagt 34 barn i åldrarna 1-3 år. På avdelningarna arbetade 3 förskolelärare och 3 barnskötare.

Vid urvalet av undersökningsplats spelade inte förskolans pedagogiska inriktning in. Dock följer en förkortad version av förskolans syn och förhållningssätt till Reggio Emilia pedagogiken, på grund av att det utgjorde en viktig grund till pedagogernas svar under intervjuerna. Arbetssättet bygger på Reggio Emilias barn och kunskapssyn vilket innebär att barnen ska få möjligheten att känna gemenskap i en grupp och få stöd i sin utveckling till en trygg och självständig individ. Detta genom att förmedla och erbjuda barnen kunskapsinflytande och grundläggande värderingar, och därigenom lägga grunden till reflekterande, demokratiska och ansvarsfulla människor. Där förskolans förhållningssätt och arbetssätt ständigt grundas i dialog med barnen och bidrar till dess

nyfikenhet och lust att lära uppmuntras. Arbetssättet sker bland annat i projektform som utgår från barnens intressen och idéer. Vilket sedan redovisas i dokumentation som sätts upp på väggarna för att barnen själva ska kunna ta del av sina alster och känna glädje och stolthet över dem.

Gällande urval av förskolepedagoger skedde dels ett så kallat tillgänglighets urval på grund av min kontaktperson på förskolan som i sin tur kunde tillfråga övriga pedagoger om deras intresse att delta i intervjuer. Men jag kunde även handplocka tre av de sju pedagoger som arbetade på förskolan med syftet att få så varierat urval som möjligt med avseende att få så informativ data som möjligt, som samtidigt höll sig inom ramarna för studiens avgränsningar. Som i detta fall var förskolepedagogers syn på barns självkänsla. Varierat urval för denna studie innebär pedagoger med en bredd av arbetslivserfarenheter och utbildning. Den första intervjupersonen var en förskolelärare som arbetat inom förskolan sedan början av 2000-talet. Innan dess hade hon arbetat hemma med dagbarnsverksamhet. Den andra intervjupersonen var förskolelärare i grunden men hade vidareutbildat sig till pedagogista och arbetade nu som det på förskolan. Mycket av hennes arbetstid skedde ute i verksamheten men hon hade även rollen som pedagogisk ledar åt personalen. Den tredje personen hade arbetat som barnskötare sedan början av 90-talet och hade en lång och gedigen erfarenhet av arbete i förskolan och främst med barn i åldrarna 1-3 år.

Datainsamling

Intervju

Intervjumetoden jag använde mig av är en kvalitativ intervju vilket bygger på insamling av språklig data och på så sätt få empirisk kunskap om respondenternas erfarenheter inom området. Valet av intervjumetod grundas i mitt intresse att ta del av förskolepedagogernas tankar, erfarenheter och reflektioner inom aktuella frågeställningar. Inför en kvalitativ intervju är det viktigt att som intervjuare vara medveten om hur datainsamlingsmetoden får så hög validitet som möjligt. Detta genom att vara väl teoretiskt insatt för att få så varierad, men även detaljerad och grundlig information som möjligt. Det är även viktigt att som intervjuare vara lyhörd och flexibel mot respondenten, men samtidigt inta en distans till de svar som denne ger. Då det är lätt att som intervjuare ta svar för givna och påverkar respondenten med egna erfarenheter och åsikter. Här får följdfrågor en viktig roll för att få så heltäckande svar som möjligt (Langemar 2008:68ff).

Innan intervjuerna genomförde jag en testintervju för att se så gällande intervjuguide (Bilaga 1) omfattade de aktuella frågeställningarna och gav svar som var relevanta för mitt undersökningsområde.

Dock upplevde jag det svårt som intervjuare att inom vissa frågor ställa följdfrågor som förde samtalet vidare, det var lätt att det blev en fråga som inte krävde något utvecklande svar utan fick mer funktionen som ett bekräftande av vad som tidigare sagts. Detta var något som jag inte upplevde under pilotintervjun men som uppstod under de tre intervjutillfällena ute på förskolan.

Datainsamlingen skedde via en semistrukturerad intervju vilket innebär att strukturen under intervjun är flexibel och öppen med utgångspunkt i en frågeguide med färdiga frågor, men som under intervjuns gång anpassades efter respondentens svar genom att följdades upp med följdfrågor. Grundläggande är att frågeguiden täcker och håller sig inom ramarna för frågeställningarna. En teknik som jag valde att använda mig av vid formulering av frågeguiden var så kallad tratt- teknik vilket innebär att man vid intervjun till en början ställer bredare och mer öppna frågor för att sedan inrikta frågorna mot det specifika ämnet (Kruuse 1998:69ff).

Som nämns ovan utförde jag intervjuer med 3 pedagoger under tre olika tillfällen på förskolan som i resultatredovisningen kommer att benämnas som Pedagog A, Pedagog B och Pedagog C. Platsen för alla tre intervjuerna var ett samtalsrum på förskolan och intervjuerna pågick i cirka 60 minuter vardera. Samtalen utvecklades mot att till en början inge känslan av en avvaktande inställning till mig som intervjuare vilket kan bero på att intervjun berörde ett känsligt ämne för pedagogerna, men ju längre in i intervjutiden vi kom desto mer utförliga och innehållsrika svar frambringades. Under samtliga intervjuer använde jag mig av en diktafon för att göra ljudupptagningar samtidigt som jag antecknade för att inte missa annan relevant information som exempelvis kroppsspråk. Efter avslutad intervju skrevs materialet ut (transkriberades). Detta är viktigt för att kunna påbörja analysen av materialet, samtidigt som datainsamlingen fortfarande pågår, för att kunna reflektera kring materialet och knyta an till empirisk forskning (Langemar 2008:83ff).

Observationer

Efter utförda intervjuer genomförde jag fältobservationer på förskolan med syftet att komplettera intervjuerna där fokus var att synliggöra förskolepedagogernas erfarenheter. Men med observationerna däremot, var målet att synliggöra pedagogernas arbete och agerande ute i verksamheten som jag som observatör sedan tolkade med hjälp av svaren från intervjuer och som grundas i arbetets teoretiska utgångspunkter och som sedan analyseras i förhållande till tidigare

forskning. Under observationstillfällena intog jag rollen som passiv deltagande observatör för att i största möjliga mån undvika att påverka de situationer jag observerar (Langemar 2008:84ff). Dock finns alltid problemet med öppen observation att forskaren, trots försök till att undvika påverkar det sociala rummet, bara med sin närvaro inverkar på dess aktivitet genom att bidra med en ny dimension till rummet.

Jag utförde observationer i den barngrupp där de pedagoger som intervjuades var verksamma. Observationerna genomfördes under tre olika tillfällen där urvalet var anpassat efter förskolans dagliga verksamhet. Då med fokus på pedagogerna och deras förhållningssätt vid arbetet under en samling, under spontan lek ute och inne samt vid en planerad aktivitet som i detta fall blev en hinderbana. Längden på observationerna blev omkring 3 timmar per observationstillfälle. Med hjälp av anteckningsblock och penna förde jag fältanteckningar som jag sedan skrev rent och översatte till data som ger svar på frågeställningarna.

Etik

Gällande etik har jag som forskare följt Vetenskapsrådets (2002) regler som riktar sig till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning där jag redogjorde för berörda pedagoger om samtyckes-, konfidentialitet-, nyttjande- samt informationskravet. Aktuella pedagoger tillfrågades skriftligt via ett brev där jag redogjorde för uppsatsens ämne och vad deras medverkan skulle fylla för syfte. Jag berättade att jag var intresserad av att ta del av just deras erfarenheter kring ämnet och att jag inte var ute efter att finna några sanningar. En utav pedagogerna bad om att få ta del av intervjuguiden före själva intervjun så jag skickade denna via mejl till pedagogen. De andra ansåg att det inte var nödvändigt att se frågorna innan själva intervjutillfället. Samtliga pedagoger gav mig sitt samtycke att använda deras svar resultatredovisningen men jag upplyste dem om att de kunde dra tillbaka något svar eller sin medverkan om de så ville.

Viktigt att som forskare ha i beaktning under intervjuer kring ämnet barns självkänsla är att det kan upplevas som ett känsligt ämne och något personligt att samtala om. Därför är det avgörande att respondenten inte känner sig granskad och värderad utifrån de svar som denne anger utav intervjuaren.

Tematisk analys

Den metod och inriktning jag valt för att analysera insamlad material är tematisk analys vilket enligt Langemar (2008:127) innebär att strukturera färdig insamlad data och framställa teman som sorteras ut och sedan rubriksätts. I denna studie låg fokus under materialinsamlingen på begreppet självkänsla och hur pedagogerna såg och arbetade kring detta. Efter avslutad materialinsamling skedde en tematisering av materialet där temana bygger på respondenternas svar från intervjuerna och inte efter frågeställningarna i sig, vilket Langemar (2003:127) benämner som en emperistyrd tematisk analys.

Analysen av materialet i en tematisk analys görs ”vågrätt”, vilket innebar att jag exempelvis undersökte alla transkriberade intervjuer samtidigt genom att systematiskt läsa igenom en efter en och sedan stryka under nyckelord i texten. Sedan delades dessa nyckelord in i olika kategorier som sedan utvecklades till tre övergripande teman. Detta för att få ett heltäckande analysmaterial där de olika temana inte överlappade varandra men som bildade en bra helhetsstrukturstruktur. Analysen genomfördes med hjälp av tidigare empirisk forskning som jag läste kontinuerligt under undersökningsprocessen. Aktuella teman bygger på sammanfattande av de mönster och kategorier som jag kunnat urskilja baserat på svar från intervjuguiden och observationerna. Teman är:

- Pedagogens förhållningssätt och bemötande.
- Miljön på förskolan ett verktyg för att utveckla barnens självkänsla.
- Vikten av att inte missbruka vuxnas makt.

Resultat / analys

I denna del presenteras intervjupersonernas tankar och erfarenheter kring synen på barn och deras självkänsla, och som jag kategoriserat in i tre teman.

Innan själva resultatet följer en övergripande beskrivning av förskolan och dess miljö. Förskolan är relativt nybyggd och har funnits i drygt ett år. Det var en ljus och öppen byggnad med de två avdelningarna placerade bredvid varandra. Miljön var utformad med en pedagogisk medvetenhet efter Reggio Emilias riktlinjer, materialet var tillgängligt i barnens nivå med olika stationer där varje material hade sin plats. Materialet varierar beroende på station och barnens intresse. Det fanns en hemvrå och en scen med tillhörande rekvisita, ateljé, sagorum samt ett rörelserum. Utemiljön bestod av en gård placerad i ett kuperat landskap med en sandlåda och en

klätterställning. Det fanns även skogspartier och låga bord där barnen gavs möjlighet till att experimentera med vatten eller exempelvis sand.

Pedagogens förhållningssätt och bemötande

Förhållningssätt - Synen på det kompetenta barnet

Inledningsvis följer en redogörelse över pedagogernas reflektioner kring deras barnsyn, ett förhållningssätt som tydligt genomsyrade hela intervjuerna. Samtliga pedagoger fastslog att deras förhållningssätt är av högsta vikt i arbetet med barnen och deras självkänsla. Denna barnsyn och förhållningssätt bygger på att de ser barnet som det *kompetenta barnet*. En utav pedagogerna belyser vikten av att ständigt reflektera kring sin barnsyn och ta ställning till denna, men poängterar att istället för att använda barnsyn och vuxensyn bör vi istället se det som människosyn. Då hon understryker att alla är människor barn som vuxen, ett ställningstagande som ständigt ska genomsyra hela den personliga synen på barnen, både i förskolan och privat.

Pedagogerna berättar att genom synen på barnet som det kompetenta barnet utgår de ifrån att barnen föds med inneboende förmåga och kompetenser och det är i samspel med vuxna, och i detta fall på förskolan, som dessa utvecklas och synliggörs. Därav är alla tre pedagogerna överens om att barnen inte behöver några förkunskaper när de börjar på förskolan. Dock menar de att barnen är rustade med en rad kompetenser som det är upp till pedagogerna att bidra med verktyg så att barnen får möjligheten till utforskande och stimulering av sina kompetenser, och upptäcka att de faktiskt kan klara av saker själva. Pedagogerna menar att det är förskolans uppgift att erbjuda barnen möjligheter till att utvecklas utifrån de kompetenser de besitter och från den punkt i utvecklingen de befinner sig för tillfället. En utav pedagogerna betonar detta genom att säga:

- ”Jag vågar säga att barn kan göra allt, men de kanske möter svårigheter. Då är det upp till mig som pedagog att finna verktyg så att de ska kunna saker ” (Pedagog B 18/3-11).

Pramling (2003:55ff) jämför synen på det kompetenta barnet som att vi ”sätter barnet i centrum” vilka båda två har utvecklats till att bli vanligt använda uttryck för att beskriva barnen i verksamheten i dagens förskola. Där utformandet av verksamheten skall utgå ifrån barnens behov och intressen. Dahlberg och Taguchi (2003:58ff) menar att barnen ses som kompetenta och medskapare av sitt eget lärande och kunskapsutvecklande i samspel med medforskande pedagoger, vilka bör innesitta stor respekt för barnets egen lärandeförmåga. Detta genom att aktivt planera och organisera verksamheten genom att tillhandahålla barnen med inspirerande material men också att

ställa frågor som driver processen framåt. Dock understryker Pramling (2003:65ff) att det krävs ett medvetet förhållningssätt hos pedagogen gällande vad begreppet det kompetenta barnet egentligen innebär. För tar pedagogen ett steg tillbaka och lämnar hela utvecklingsprocessen på barnet främjas inte utvecklingen av barnets kompetenser, utan det begränsas och förminskar barnet.

Just detta förhållningssätt där pedagogerna ser sig som medskapare av barnens kompetenser gav en utav pedagogerna exempel på då det under en aktivitet i ateljén på förskolan uppstod en situation där ett utav barnen hade svårigheter med att få korken på limtuben. Istället för att på en gång hjälpa barnet att skruva bort locket gjorde pedagogen ett medvetet val genom att avvakta och låta barnet försöka själv. Detta resulterade i att barnet till slut lyckades skruva av korken själv. Pedagogen menade att lärande och utveckling sker i både planerade, men framförallt i oplanerade situationer i verksamheten, och det gäller som pedagog att uppmärksamma dessa genom att låta barnen upptäcka att det klarar saker själva.

- ”Det spelar ingen roll om det tar tjugo minuter för barnet att skruva av korken, det är de små sakerna som stärker deras tro på sig själva och gör mening i längden” (Pedagog C 23/3-11).

En liknande situation uppstod under ett observationstillfälle då det var dags för barnen att gå in och ta av sig ytterkläderna. En pedagog satt i hallen och hjälpte barnen att ta av sig skorna. Sedan fick barnen själva ta av sig jackor och överdragsbyxor och sedan hänga upp dem på sin plats. Pedagogen var noga med att se till så de försökte själva innan de fick hjälp och klarade de av att klä av sig själva fick de beröm och uppmuntran. Pedagogen menade på att det är viktigt att ta vara på dessa vardagliga situationer där barnen själva får upptäcka att de kan själva och på så sätt stärker barnens självkänsla (Observationstillfälle 1. 21/3-11).

Bemötande av det kompetenta barnet

Samtliga pedagoger berättar att de ständigt i arbetet fokuserar på att stärka barnen genom medvetenhet om hur de bemöter dem. För att tillämpa sina medvetna förhållningssätt i verksamheten är pedagogerna eniga om hur de bemöter barnen är av största vikt. De menar att bemötandet ska ske med ödmjukhet och respekt för att på så sätt synliggöra och vara mottaglig för barnens kompetenser. I arbetet med att lyfta fram barnens kompetenser påpekar pedagogerna vikten av att ständigt bekräfta, lyfta fram och fokusera på barnens prestationer och handlingar. En pedagog berättar att eftersom de arbetar efter Reggio Emilia filosofin etableras ett arbetssätt som ständigt strävar efter att stärka barnens självkänsla. Detta blev tydligt under observationerna då pedagogerna uppmuntrade och berömde barnen under olika situationer som exempelvis vid lunch- eller lek

situationer när barnen gjorde något som pedagogen bedömde var en handling som behövdes uppmuntras. Ett specifikt exempel kunde vara att barnen klarade att ta mat själva eller äta upp all mat på talriken, eller att ett barn byggde ett högt torn med klossar. Jag som observatör kunde urskilja ett ständigt pågående växelspel mellan barnens handling och pedagogernas bekräftelse av handlingen.

Ytterligare ett exempel på detta bekräftande samspel mellan barn och pedagoger uppstod under en aktivitet där barnen skulle ta sig igenom en hinderbana. Detta menade en av pedagogerna var ett medvetet sätt att stärka barnens självkänsla genom utmaningen att klara hela hinderbanan. Samtliga barn blev kontinuerligt berömda och bekräftade när de klarat av hela banan. Det gick tydligt att urskilja att barnen var medvetna om det kommande berömmet och sökte via blicken kontakt och bekräftelse hos pedagogerna när de klarat banan.

Detta samspel mellan barn och vuxen menar Johnson (2003:13) är en utav våra grundläggande vägar mot utveckling av självkänsla. Att barnet via handlande söker reaktion och bekräftelse ifrån vuxna i dess närhet genom att få beröm för sina kompetenser. Detta benämner Brodin och Hylander (2002:51) som kompetensglädje, vilket är en viktig del i utvecklingen av barnets självbild. Kompetensglädje uppstår inom barnet när de står inför utmaningar som de sedan erövrar och stolthet uppstår då barnet får bekräftelse i form av positiv respons från en vuxen i dess närhet. Vilket fungerar grundläggande hos barnen och de lär sig att dessa sortens handlingar bidrar till positiva upplevelser och framkallar bilden hos sig själv som ”en som kan”.

Detta definieras av Johnson (2003:47) som vägen till utveckling av yttre självkänsla och som är en viktig drivkraft för oss människor och som Johnson (2003) menar har ett högt eftersträvansvärde i dagens samhälle, där mycket värderas efter prestationer och duglighet. Eftersom att förskolans syn på barn bygger på samhällets normer och värderingar blir även utvecklande av den yttre självkänslan framträdande i dagen förskola. Juul & Jensen (2009:68) visar på att det samspel som utspelar sig mellan pedagoger och barn på förskolan i exemplet ovan exemplifierar den pedagogiska metod som bygger på *sakligt* beröm. Författarna menar att detta är en följd av dagens samhälles prestationsbaserade kultur där medborgarna värderas efter sina prestationer i all större utsträckning.

Ovanstående visar exempel på pedagogernas bemötande av barnen med förhållningssätt som är menat att ständigt främja barnens självkänsla. Däremot framgick det av svaren från de tre pedagogerna att de är eniga om att de inte har något uttalat arbetssätt där de utför planerade övningar med barnen som endast syftar till att stärka självkänslan på förskolan. Dock uppger alla tre att det finns *en* situation där de medvetet arbetar med att stärka barnens självkänsla, och det är när

en pedagog anser att ett barn är för tillbakadraget och är i behov av att lyftas och stärkas extra mycket. På grund av att barnet skiljer sig från gruppen och inte vågar ta för sig bland de andra barnen och visar bristande tilltro till sin egen förmåga. Pedagogerna menar att det blir ett medvetet arbetssätt för dem, men ett omedvetet för barnen. Då det utformade arbetet exempelvis innebär att barnet uppmuntras till att delta i aktiviteter som de annars visar en tvekan till, om de tar steget och är med utdelas extra mycket bekräftelse och beröm för de prestationer barnet visar.

Men det uttalade arbetet sker också via den pedagogiska dokumentationen som är en stor del i arbetet på aktuell förskola. Pedagogerna berättar att de är noga med att lyfta fram ett foto på barnet när de utför något att vara stolt över. Genom att exempelvis under en samling lyfta fram bilden på det barnet som anses vara i behov av att höjas, meningen är att få barnet att känna sig stolt och få bekräftelse från kamrater i gruppen. Samtidigt menar en utav pedagogerna att det är viktigt att de som vuxna inte endast väljer en bild på en situation som de tycker att barnet ska känna stolthet över. Utan meningen och fokus ska ligga på att barnen själva kommer ihåg situation på bilden och med egna ord och känslor berätta om bilden och på så sätt känna stolthet. Pedagogen förtydligar att:

- ”Pedagogen kan ha en dold agenda gällande syftet med dokumentationen men det är barnet själv som lyfter fram och berättar om bilden, det leder till att de själva sätter ord på sina känslor till bilden ” (Pedagog B. 8/3-11).

Syftet med att stärka barnens självkänsla med hjälp av pedagogiskdokumentation tycks variera mellan pedagogerna då en annan av dem berättar att:

- ”Det är viktigt att lyfta fram det barnet via att det syns mycket på bilderna och när de sedan berättar om bilderna är det viktigt att se till att de andra barnen lyssnar och att du som pedagog berömmar barnet” (Pedagog A. 16/3-11).

Ett exempel på ovanstående gick att urskilja under ett observationstillfälle under samma tillfälle när pedagogerna arrangerat en hinderbana åt barnen. Under denna aktivitet blev det tynligt att pedagogerna ansåg att ett utav barnen i gruppen vara lite svagt och osäkert och därav i behov av att lyftas fram. Detta barn fick utmärkande mer beröm och stöttning än de andra. Trots detta stöd ville inte barnet ansluta sig till resten av gruppen utan började gråta så fort något annat barn närmade sig. Detta resulterade i att barnet blev osynlig för de andra barnen och höll sig tillslut vid en utav pedagogernas sida under hela aktiviteten. Trots pedagogernas välmening bakom stöttningen tycktes det få en motsatt effekt hos barnet. Men detta var inget som pedagogerna reflekterade kring. Utan barnet höll sig på sin kant tills aktivitetens slut (Observationstillfälle 2. 23/3-11).

Pedagogernas arbete med att lyfta ett barn som de anser vara i behov av att stärka sin självkänsla och identitet kan tyckas vara det självklara och en given metod att hantera situationen på. Dock påvisar Markström (2007:144ff) att pedagogernas syn på vad som är normalt och eftersträvansvärt styrs mer eller mindre omedvetet av rådande normer på förskolan. Barnet uppvisar ett beteende som verkar avvikande och pedagogerna ser som sin uppgift att åtgärda detta genom att lyfta barnet så att det åter är på samma nivå som resten av barngruppen. Det paradoxala i den här situationen menar Markström (2007:145ff) blir att dagens syn på barnet som innebär att det utvecklas inifrån och efter egen förmåga och kompetenser sker parallellt med synen på barnet som måste formis och socialt anpassas till att uppfylla samhällets normer och värderingar. Därigenom och av ovanstående exempel blir det tydligt att barnens utveckling av självkänsla styrs av förskolans normer och av pedagogernas förväntningar på vad de anser symbolisera god självkänsla. God självkänsla i ovanstående exempel symboliseras av ett fungerande samspel mellan pedagog och barn som bygger på att barnet ska söka bekräftelse hos pedagogen och påvisa vilja av att duga genom att prestera. Efterlevs inte detta av barnet anses det tillbakadraget och måste åtgärdas genom stöttning så att det passar i normen för förskolan och barngruppen i stort.

Genom att mycket fokus i arbetet med barn, och därigenom deras självkänsla, i dagens förskola läggs på barnens kompetenser och prestationer förbises det som Juul & Jensen (2009:58ff) menar är en del av grundfundamentet i utvecklandet av god självkänsla, nämligen vår förmåga att handla med integritet. Denna förmåga grundläggs i samspel med föräldrarna men fortgår när barnet börjar förskolan. Juul & Jensen (2009) beskriver att ett barns integritet byggs upp genom att: ”Ett barn växer upp i ett sammanhang där de vuxna har förståelse för barnets integritet och respekt för dess egna försök att avgränsa och definiera sig” (Juul & Jensen 2009:58). Detta kräver att barnen är omgivna av vuxna som är lyhörda för barnens känslor och signaler och låter dem agera därefter. För barnet i exemplet ovan kan tänkas ha visat tydligt för pedagogerna att de inte hade lust till att delta i hinderbanan, men i pedagogernas välmening att lyfta och peppa barnet fick det istället ge avkall på sin integritet och därigenom sina inre signaler genom att tvinga sig till att delta. Ett annat sätt att se på situationen är att barnets tydliga beteende i själva verket visa på vad enligt Johnson (2003:44) syftar till en person som har en hög inre självkänsla. Vilket visar sig genom bland annat egenskaper som grundas i att veta sina gränser, tydligt visa sina känslor och lyssna till sin integritet. Detta kan möjligen innebära att barnet inte var i behov av en stärkning av sin yttre självkänsla via yttre bekräftelse för sina prestationer, utan snarare hade behövts en emotionell bekräftelse av de känslor barnet uppvisade och att de är acceptabelt att inte vilja delta. Viktigt här menar Johnson (2003:45) att vuxna stöttar barnen i att visa olika sorters känslor och som bygger på ovillkorlig emotionell

bekräftelse av pedagogerna och där barnen inte endast får beröms då det levt upp till pedagogernas förväntningar under en prestation. Detta i sin tur leder till utveckling av hög inre självkänsla.

Att inte missbruka vuxnas makt

Det ovannämnda beskriver situationer som pedagogerna själva reflekterade kring under intervjuerna då de menade att som pedagog på förskolan besitter de ett oerhört stort ansvar för hur de bemöter och förhåller sig mot barnen. De menar att de vuxna innehar en makt och det gäller som pedagog att använda den på rätt sätt. Viktigt att uppmärksamma är att makt i denna resultatredovisning syftar till maktbegreppet och dess inverkan på barnens självkänsla, och utesluter därför andra aspekter av maktbegreppet inom förskolan. En utav pedagogerna understryker:

- ” Att vi vuxna verkligen kan förstöra barnen om vi har ett dåligt förhållningssätt...det behövs så lite för att deras självkänsla ska gå i botten. Dom har inget att säga till om och vi kan verkligen styra och ställa med dem om vi vill och trycka ner deras självkänsla” (Pedagog A. 16/3-11).

Vidare beskriver en annan pedagog hur vuxnas maktmissbruk kan leda till att barnens självkänsla missgynnas:

_ ” Jag tänker att när ett barn föds och under deras första levnads år har de en enorm självkänsla, dom tar för sig och säger till när dom är hungriga och trötta. Dom har verkligen en bra medfödd självkänsla, sen någonstans på vägen... är det vi vuxna som plockar bort den självkänslan genom att stoppa dom från saker, vi sänker dem genom att vi kränker dem genom skamkänslor” (Pedagog B. 18/3-11).

Båda pedagogerna är eniga om att vuxna innehar en stor makt på grund av att de besitter fler erfarenheter och därigenom mer kunskap. De menar att det är en balans mellan hur pedagogerna nyttjar sin makt, då synen på barnet som det kompetenta barnet är beroende av att de vuxna brukar sin makt till fördel för barnen, genom att de ser och hjälper till att skapa möjligheter för barnen att utvecklas sina färdigheter. Annars fallerar hela förhållningssättet som förskolan förespråkar menar pedagogerna.

För att pedagogens maktposition inte skall leda till ett missgynnande av barnen och ett nedbrytande av deras självkänsla som pedagogerna berättar om belyser Juul & Jensen (2009:56ff) vikten av att fördela makt och inflytande på förskolan. Detta är något som skall ligga till grund i dagens pedagogiska verksamhet enligt Lpfö 98. Det som är viktigt här menar Juul & Jensen (2009:56ff) är att skapa en verksamhet som bygger på en jämbördig dialog mellan barn och vuxna,

dock med ett tydligt ledarskap från den vuxnes sida genom förmågan att avgränsa sig själva och egna känslor gentemot barnet. Vilket kräver en känslomässig relation där den vuxna är mottaglig för att lyssna på barnen och är tillmötesgående för deras känslor och hur dessa kommer till uttryck. På så sätt tränas barnet att lyssna på sin integritet och lära känna sig själva. Genom att barnen lär sig att lyssna på sina känslor och får uttrycka dem utvecklas en värdefull kontakt hos barnen med sin integritet som är en viktig del för grundläggandet av en hög inre självkänsla (Juul & Jensen 2009:57).

Vikten av bemötande vid tillsägelser

I samband med pedagogernas reflektioner kring deras maktposition och förhållningssätt till detta inleder alla tre samtal kring vikten av bemötande av barnet i tillsägelser. De menar att i och med pedagogens påstådda maktposition är det viktigt att vara medveten hur tillsägelser och tillrättavisande av barnen formuleras. Att detta sker på ett, för aktuella pedagoger, felaktigt sätt kan få en stor negativ inverkan på barnens självkänsla förklarar de. Denna medvetenhet bygger på att i alla situationer se till så att ett barn aldrig känner sig kränkt eller skamfylld i ett bemötande av en pedagog. Intervjupersonerna menar att det är deras uppgift att se till så att exempelvis en tillrättavisning aldrig upplevs av barnen som en personlig nedgång. De menar på att barnet i fråga hade kanske en känsla och tanke bakom sitt handlande som inte pedagogen uppfattade, viktigt då blir att pedagogen bemöter barnet med respekt så att inte barnets integritet kränks.

Medan pedagogerna belyser vikten av att aldrig utsätta barn för skamkänslor visar Brodin & Hylander (2002:98ff) ett annat sätt att förhålla sig till människans skamkänslor. Nämligen att barns sätt att hantera skam styrs av deras självkänsla, den så kallade inre självkänslan som Johnson (2003:73) tar upp, beroende på hur hög respektive låg den är påverkas vi i olika grad av skamkänslor. En person med hög inre självkänsla är inte lika mottaglig för att låta skamkänslor påverka synen på sin självbild utan går lättare vidare. Genom att vi människor utsätts för skam då och då bygger vi successivt upp ett skydd och ett sätt att hantera dessa känslor på, genom att lära oss ersätta denna obehagliga känsla med en annan känsla. Just för att skam klassas som en mycket negativt laddad känsla och därför upplever vi att alla andra känslor är lättare att hantera och ersätta detta känslotillstånd med. Därav skapar vi olika strategier för att hantera skamkänslorna så när vi nästa gång utsätts för dessa är bättre rustade att hantera dem och låta dem i mindre utsträckning påverka vår självuppfattning.

Däremot om barnet har en låg inre självkänsla kan skamkänslorna bidra till att barnet tappar tilltron till sin egen förmåga och blir tillbakadraget och inte vågar närma sig lustfyllda saker. En annan reaktion kan vara att barnet hanterar skamkänslorna med aggressivitet för att försvara sig och vid upprepade tillfällen sänks barnets självkänsla. Gemensamt för båda reaktionerna är betydelsen av pedagogens stöttning av barnen i förmågan till att hantera skamkänslorna. Under det förstnämnda gäller det som pedagog att uppmuntra barnet till att våga prova och vara nyfikna igen. Men det senare innebär stöttning av barnet i form av bekräftande av att barnet känner sig skamfyllt och lära dem känna igen och hantera dessa känslor. Men också stötta barnet genom att visa på lustfyllda och intresseväckande situationer som kan delas med andra och på så sätt stärka självkänslan (Brodin & Hylander 2002:99).

Goda och negativa cirklar

En annan viktig del i pedagogens förhållningssätt till sin påstådda maktposition tar två av pedagogerna upp då de betonar vikten av att undvika att barnens namn får en negativ laddning. De menar att detta exempelvis kan ske då barn vid upprepade tillfällen får tillsägelser riktade till sig på håll genom att skrika barnets namn inför alla. Ofta är det samma barn som får dessa tillsägelser och blir ständigt utsatta för negativa känslor av pedagogen. Detta kan medföra att barnet lätt får stämpeln som syndabock och nästintill automatsikt får skulden så fort det uppstår osämja och oroligheter i barngruppen. Pedagogerna utvecklar att det tillslut leder till att barnet får en negativ syn på sig själv och att det påverkar barnet självkänsla och syn på sitt självvärde. Avgörande menar de är att pedagogen går fram till barnet och för en dialog kring situationen och motiverar varför det krävdes en tillrättavisning istället för att skrika på håll, oftast tar barnen lättare till sig syftet till tillsägelsen om man som pedagog motiverar varför man handlade som man gjorde. Ett alternativ till direkt tillrättavisande av berört barn ges av en utav pedagogerna som berättar att de arbetar med handdockor vid konflikthantering. De låter handdockorna återspegla en konfliktsituation som skett i gruppen. Syftet är att indirekt rikta tillsägelser till barnen men låta handdockan få kritiken istället för barnet och det blir en indirekt tillrättavisning:

– ” Via detta pekar man inte ut någon. Ofta är det ett visst barn som får mer tillsägelser än andra och då slipper deras namn ständigt studsas mellan väggarna vilket leder till att barnen får en negativ självbild och en orättvis syn av de andra barnen. Det blir fel för det avvikande barnet. Alla skyller på det barnet vid alla konflikter (Pedagog A 16/3-11).

Detta bekräftas av Brodin & Hylander (2002:92) som påvisar att barnets namn är centralt för dess självkänsla och i vilket tonfall namnet används i påverkar synen på självbilden. Hörs den i sammanhang där tonfallet är positivt, glatt och vänligt stärks självbilden, men om namnet ständigt hörs i negativa samband bidrar det till en negativ självuppfattning och lägre inre självkänsla. Lätt blir då, fler än barnet själva hör i vilka samband och tonfall namnen används i, att det skapas goda cirklar kring vissa barn och negativa cirklar kring andra som kan leda till syndabocksroller och utanförskap skapas.

Att lyfta fram det positiva

I samband kring intervjupersonernas samtal kring vuxnas makt och vikten av att inte förmedla en negativ självbild kring barnen belyser de även vikten av att som pedagog fokusera och förmedla det positiva kring barnen och på det som de klarar av. De menar på att det gäller att vända de negativa tankebanorna och istället lyfta fram det positiva tankarna kring barnet. Genom att ständigt reflektera kring vad som kan göras annorlunda för just det här barnet i situationer som inte fungerar och inte rikta fokus på individuell nivå utan se till sammanhanget som barnet befinner sig i. Pedagogerna exemplifierar:

- ” Det är viktigt med fokus på det positiva och mindre på det negativa. För lyfter man upp det positiva försvinner det negativa!”(Pedagog A. 16/3-11).

Vidare berättar samma pedagog:

- ”Det är viktigt att som pedagog bemöta barnen glatt och positivt med uttryck som titta vad duktig du är eller titta vad bra det blev, det är klart att självkänslan stärks av det än om någon är butter då kanske inte självkänslan lyfts fram” (Pedagog A.16/3-11).

En annan pedagog resonerar inom samma ämne att:

- ”Det viktigaste som människa är att bli lyft i de situationer som man tycker fungerar man fungerar i, då stärks självkänslan!” (Pedagog B. 18/3-11).

Brodin & Hylander (2002) betonar att det mest centrala i förskolans uppdrag är att väcka och ta vara på barnens glädje och intresse. Dock menar psykologerna att pedagoger på förskolan ofta lägger mycket engagemang i att reda ut negativa problem och situationer i barngruppen. En vanlig föreställning kan vara att ”Att bara man kan hantera svårigheterna så kommer de positiva upplevelserna av sig själva” Brodin & Hylander (2002:15). Vilket kan ses som självklart då problem som innefattar känslor som ilska, skam eller sorg väcker intresse hos pedagogerna att

åtgärda och arbeta mot att förändra. Dock är det lika viktigt att stimulera det positiva och glädjefulla då de lustfyllda upplevelserna är grunden till utveckling. Därför är det i högts grad betydelsefullt att som pedagog arbeta i lika stor grad med att hjälpa barnen att hantera svåra känslor och lösa konflikter, som att skapa en positiv och lustfylld miljö för att skapa goda förutsättningar för lärande och goda relationer i barngruppen.

Dock är ovanstående frågan om balans menar Brodin & Hylander (2002:35ff) då viktigt är att bekräfta olika känslor som barnen upplever. Detta kräver en medvetenhet hos pedagogerna att inte ständigt tona ner vissa känslor som kan upplevas obehagliga, och inte heller endast bekräfta de som upplevs positiva. Detta leder till att barnen lär sig att lägga band på känslor som av omgivningen upplevs obehagliga och som inte ska delges till omgivningen. Detta leder till att barnet i mindre grad utvecklar förmågan att lyssna till sina känslor och sin integritet vilket i sin tur leder till lägre utvecklade inre självkänsla och en grundtrygghet hos barnet.

Miljön på förskolan - ett verktyg för att utveckla barnens självkänsla

Intervjupersonerna berättar om två förhållningssätt till miljön på förskolan där de menar att det och ena sidan är upp till pedagogerna att skapa stimulerande och utvecklande miljö för barnen. Samtidigt som de och andras sidan talar om vikten av den psykiska miljön då det gäller att skapa en trygg, demokratisk och social miljö på förskolan. Alltså medför detta två synsätt på miljön i förskolan, en som bygger på den psykiska miljön och som kompletteras och är beroende av ett samspel med den fysiska miljö. Vilka i båda avseende verkar för att utveckla och bibehålla barnens självkänsla.

Den fysiska miljön

Gällande den fysiska miljön på förskolan är alla tre pedagogerna eniga om att det är av största vikt att utforma en miljö som stimulerar barnens nyfikenhet, intresse och kompetenser. Men också en miljö som är tillgänglig för barnen. En utav pedagogerna berättar att det är viktigt att barnen inte blir begränsade av sin fysik där denne syftar på exempelvis längd. Utan då är det pedagogens roll att se till att hjälpa barnen att se till så material blir tillgängligt för barnet. Samma pedagog berättar att detta är en del i grundtanken med Reggio Emilia filosofin, att material ska vara tillgängligt på barnens nivå och utformat så att varje enskilt barns kompetenser stimuleras. Detta blev synligt under ett observationstillfälle under fri lek inomhus där miljön är utformad i olika stationer där varje material har sin bestämda plats. Pedagogerna såg till att placera ut sig vid varje såkallad

station för att vara tillgängliga barnen och finnas till hands för att hjälpa dem att komma åt och nyttja det material de var intresserad av, och samtidigt ingå i stimulerande samtal för att väcka barnens nyfikenhet (Observationstillfälle 2. 23/3-11).

Pramling (2003:74ff) menar att miljön på förskolan signalerar hur pedagogerna på förskolan resonerar kring barnens kompetenser, den signalerar de vuxnas syn på hur barnen utvecklar sina kompetenser. Vidare innebär det att ett kontrollerande av till vilken grad barnen tillåts vara kompetenta. Synen på det kompetenta barnet innebär, vilket även nämns i första temat, att barnen själva är med och skapar sitt lärande. Men avgörande blir här att pedagogen utformar miljön för att möjliggöra detta genom att ifrågasätta sin tilltro till barnets förmåga. Rinaldi (2003:75) påvisar en miljö som ska stimulera forskande och samarbete, där miljöns får betydelse för barnens utveckling av både relationer till andra men även utveckling av sin egen identitet och därigenom självkänsla. För i miljöns utformande påverkar barnens sätt att få utlopp för sina egna erfarenheter som i samspel med andra bygger upp en lärande miljö men som dock hålls inom normen och ramarna för förskolan. På grund av att via miljön synliggörs förskolans syn på barnet och barnets bästa.

En annan utav pedagogerna skildrar samspelet mellan miljön och barnens beteenden. Pedagoger menar på att är det ett barn som agerar på ett avvikande sätt och exempelvis bråkar mycket med de andra barnen gäller det att som pedagog ifrågasätta miljön på förskolan istället för att lägga fokus på barnet:

- "För det finns alltid en orsak till att ett barn exempelvis bits eller rivs. Det beror på något, är det tråkig miljö?" vidare berättar pedagogen "Det är pedagogens ansvar, man kan aldrig skylla på barnet, det är på pedagogen det hänger på att vi ska stimulera och skapa en miljö som är rolig och där det finns något att göra" (Pedagog A. 16/3-11).

Här betonar Pramling (2003:76) betydelsen av att anpassa miljön efter den nivå som barngruppen befinner sig på för tillfället. Vikigt är att skapa en varierad miljö som stimulerar barnens intressen. Dock gäller det att pedagogen är medveten om att vissa utformanden av miljön kan få en motsägelsefull effekt och bidra till konflikter och osämja hos det enskilda barnet eller hos barngruppen i stort. Vidare för att barnen skall få möjlighet till utveckling av sina kompetenser och känna kompetensglädje menar Smith (2003:77) att miljön bör vara utformad så att barnen kan få känna att det tar egna beslut. Detta gick det tydligt att urskilja på studiens aktuella förskola då barnen exempelvis fick välja vilket material de ville arbeta med och hur länge de ville sysselsätta sig med detta, fick de nog kunde de välja något annat att leka med (Observationstillfälle 2 23/3-11).

Den psykiska miljön

Under pedagogerna resonemang kring synen på barnet och barnets bästa, vilket jag redogör för under förgående teman, behandlades även tankar kring trygghet och dess betydelse för barnen inom förskolan och dess utveckling av självkänsla. Dock är det endast en av pedagogerna som tydligt redogör för trygghetens betydelse i arbetet med att utveckla barnens självkänsla. En utav de andra pedagogerna menar på att för femton år sedan var det mer uttalat fokus på att ge barnen på förskolan trygghet, då i form av närhet och omsorg. Idag menar pedagogen ligger fokus på barnens lärande, där arbetet med trygghet indirekt står för arbetet med barnens självkänsla där hon förklarar att begreppet självkänsla inte är uttalat. Vidare förtydligar pedagogen dagens syn på trygghet:

- ”Idag ges en annan typ av trygghet, syftar till det förgångna sätta att ge barnen trygghet via omvårdnad, som innebär trygghet i att få jobba tillsammans med andra eller det beror på i vilket sammanhang du sätter ordet trygghet för det är ju olika för olika personer” (Pedagog A. 16/3-11).

I och med synen på barnet som det kompetenta barnet uppstår en polariseringssituation inom förskolans förhållningssätt till barnens behov och kompetenser. Där ”Motsatsen till den nya synen på barn som tåliga och kompetenta blir då att se barn som ömtåliga och behövande” Brodin & Hylander (2002:12). Därav polariseringen då den tidigare synen på barnet var den behövande, dominerar dagens förskola av synen på barnet som det kompetenta och riskerar att bli det mest eftersträvarsvärda i verksamheten och där trygghet inte får lika uttalad betydelse jämfört med innan. Dock menar Brodin & Hylander (2002:12ff) att forskning kring barn tyder på att de klarar av mer än vad vi tidigare trott. Men detta innebär inte att barnens grundbehov av trygghet och bekräftande vuxna relationer har minskat, utan det är i högsta grad nödvändigt för barns utveckling av sig själv och sitt lärande.

Även Halldén (2007:35ff) belyser det paradoxala i arbetet på dagens förskola då det som pedagog gäller att inte bortse från att barnet trots sin kompetens är beroende av relationer till vuxna, och den vardagspsykologi som vuxna är bärare av. Denna vardagspsykologi i sin tur förmedlar väsentliga referensramar som är viktig för barnens identitetsutveckling och därigenom självkänsla. Detta kräver att pedagogerna både är uppmärksamma och bidrar till ett bemötande av barnens kompetenser, samtidigt som det är viktigt att de ser barnens villkor och behov.

I samtal kring att fokus idag i allt större grad kretsar kring barnens lärande är det en utav pedagogerna som belyser vikten av att barnet utvecklar en bastrygghet:

- ”Som pedagog tjänar man på att barnen känner sig trygga. Det är A och O i verksamheten. Känner sig barnen trygga är de öppna för att gå vidare. Är man ett år behöver de grundläggande behoven

som, sova byta blöja och så fungera innan man är redo för att utforska men det vågar man inte om man inte är trygg i de grundläggande funktionerna ” (Pedagog C. 23/3-11).

Dessa reflektioner bekräftas av Brodin och Hylander (2002:93ff) som menar på att inom dagens förskola uppstår en särskiljning mellan barns känslor och lärande. Där lärande symboliserar barns tänkande och känslor deras behov och omsorg. I själva verket är detta ett växlande samspel som grundas i vuxnas förhållningssätt att se på barn. Då lärande styrs av barnens intresse vilket i sin tur stimuleras av känslor som glädje och nyfikenhet. Men relevant i denna studie blir känslan av stolthet som innefattar sig hos barnen när de känner att de bemästrat en utmaning eller nya färdigheter. Denna känsla verkar som en del för grundläggandet av barnens självkänsla. På så sätt är lärande och barnens behov och känslor i högsta grad beroende av varandra. Brodin och Hylander (2002:101) understrycker vikten av att barnen lär sig förstå och kunna tolka och bemöta sina egna och andras känslor och genom att arbeta med barnens relationer blir detta en del i en livsviktig lärandeprocess.

Slutligen följer en gemensam uppfattning som samtliga pedagoger redogjorde för vilket innebär att människans nivå av självkänsla skiftar beroende av i vilken situation personen befinner sig i. Pedagogerna benämner detta i termer som att barnen kan ha hög självkänsla i vissa situationer och lägre i andra. En pedagog särskiljer på att gott självförtroende behöver inte innebära god självkänsla hos barnen:

- ”Man kan som pedagog tycka att ett barn är framåt och har jätte bra självförtroende men har dålig självkänsla och är jätteotrygg egentligen” (Pedagog A. 16/3-11).

En annan utav pedagogerna förklarar att:

- ”Om du befinner dig i ett sällskap där du inte känner dig tillräcklig för du som person känner dig mindre värd, då får du dålig självkänsla. Men i en annan situation har jag god självkänsla där jag känner mig omtyckte, intelligent och positiv. Betyder det att den personen har dålig självkänsla?!” (Pedagog B. 18/3-11).

Johnson (2003:16) visar på ett liknande resonemang kring självkänsla då hon menar på att en person som i sociala sammanhang kan uppvisa en utåt och självsäker uppsyn men som inom sig är osäker och har låg inre självkänsla. Själsäkerheten i detta fall utgör ett skydd mot osäkerheten som blir påtaglig inombords. Alltså kan en person som utåt sett verkar blyg och tillbakadragen inneha en god inre självkänsla. Medan en person som uppvisar framåtanda och är utåtriktad egentligen innesitta en låg inre självkänsla och behov av emotionell bekräftelse. Detta menar Johanson (2003:48) styrs av vår självuppfattning, alltså hur vi ser och värderar oss själva. Som

exempelvis en person som ständigt och enbart fått bekräftelse genom prestationer bygger upp sitt självvärde kring det och genom att stöta på ett misslyckande framkallas känslor som får personen att tveka över sin egen förmåga. Medan en annan person fått mycket bekräftelse för sitt utseende och bygger mycket av sitt självvärde kring det.

Vidare reflektioner kring barnens uppvisande av god självkänsla beroende på vilken situation barnet befinner sig delgav en utav pedagogerna då hon syftar till vikten av att skapa en tillåtande miljö kring barnen. Med detta menar pedagogen att det är viktigt att barnet får känna att de inte är tvingade till att delta i olika situationer i verksamheten. Pedagogen förklarar att det är en uppgift som pedagogerna har:

- ”Att barnen måste få känna att det är okej . Det är okej att välja bort och man måste inte alltid välja och göra som alla andra gör. Det är viktigt att pedagoger förmedlar att det är viktigt att lita på det man själv tycker och vill” (Pedagog C. 23/3-11).

Exempel på detta förhållningssätt påvisade tydligt när pedagogen hade planerat en styrd aktivitet som gick ut på att barnen skulle slå en tärning med olika geometriska figurer på, dessa figurer satt utplacerade på träd i dess omgivning. Barnen slog tärningen och skulle sedan springa till den figur som visades på tärningen. Det var ett barn som tydlig berättade att det inte ville delta i aktiviteten. Utan att försöka tvinga med barnet i övningen fick detta ägna sig åt det som kändes mer tilltalande, vilket var att leka i sandlådan (Observationstillfälle 2. 22/3-11).

Brodin & Hylander (2002:95) menar att pedagogens resonemang kring att stötta barnen i att lyssna på deras egen vilja bidrar till utvecklande av en positiv självbild där barnet känner att det duger som det är, trots att de inte alltid väljer att följa andras vilja och handlingar. Det handlar om att barnet inte ständigt behöver söka bekräftelse i andra utan är känner sig trygg med sig själv.

Diskussion

Syftet med följande diskussion är att skapa förståelse och kunskap över hur pedagogerna på den aktuella förskolan förhåller sig till barns självkänsla och arbetet kring detta. Med utgångspunkt i det barndomssociologiska perspektivet att se på barn för att sedan diskutera hur det inverkar på förskolans syn på barnet, och därigenom förhållningssättet och arbetet med att utveckla och stärka barnens självkänsla.

Efter att ha sammanställt resultatet framgår det tydligt att grundläggande för aktuell förskola syn och arbete med barns självkänsla bygger på ett för pedagogerna medvetet förhållningssätt som utgår ifrån deras barnsyn och vad förskolan anser vara barnets bästa. Synen på barnet är något som kommit att förändras väsentligt det senaste århundradet. Pedagoger som medverkat i denna studie utgår ifrån synen på barnet som det kompetenta barnet. De intervjuade pedagogerna beskriver inte att de förankrar synsättet i någon form av teoretisk utgångspunkt, men synen på barnet som det kompetenta barnet skildrar det barndomssociologiska perspektivet sätt att se på barnet och dess barndom

I och med att det barndomssociologiska perspektivet innefattar en syn på barndomen som en social konstruktion där barn ska betraktas som aktivt skapare av sitt eget sociala liv. Där barns sociala kulturer och relationer är värda att studera i sin egen rätt (Halldén 2007:26) väljer jag att sammankoppla detta perspektiv och framlägga det som grund till pedagogernas förhållningssätt. För de understryker att barnen innesitter en rad kompetenser men där utveckling och stimulering av dessa är beroende av vem som bemöter barnet och i vilken miljö detta sker. Pedagogerna menar att det är upp till förskolan att lyfta fram och stimulera barnens kompetenser genom att väcka deras intresse och lust till att utforska och inhämta nya läroämnen. Detta innebär synsättet att barnen är med och konstruerar sitt eget lärande och utveckling i ett nödvändigt samspel med andra i sin omgivning.

Vidare menar pedagogerna att deras resonemang kring synen på det kompetenta barnet resulterar i att det ständigt sker ett övergripande arbete med att stärka barnens självkänsla i verksamheten, genom ett dagligt pågående växelspel mellan barnen och pedagogerna som bygger på att bekräftelse av barnens prestationer och erövringar. Just denna bekräftelse av barnet är enligt Johnson (2003:13) avgörande för barnens utveckling av självkänsla, dock är det viktigt för att bygga upp en hög inre självkänsla och att barnet inte endas uppmärksammas för sina prestationer. Utan även bygger upp en inre trygghet som bygger på att barnet duger som den är utan att ständigt prestera. Detta sker enligt Johnson (2003:44) genom emotionell bekräftelse som inte bara utdelas när barnet har presterat och levt upp till de vuxnas förväntningar.

I och med ovanstående går det möjligen att tolka utifrån pedagogernas förhållningssätt och aktuell resultatredovisning, att pedagogernas syn på barnens självkänsla i största mån gynnar barnens utveckling av den yttre självkänslan. På grund av att pedagogerna under intervjuerna menade på att arbetet kring barnens självkänsla bygger på vikten av att fokusera på barnens kompetenser som då blir en väg till att stärka barnens självkänsla. Dock talar de om betydelsen av att barnen bygger upp en trygg bas på förskolan men hur detta går till och hur de förhåller sig till det framgår inte för mig tydligt. De menar istället att det är viktigt att lyfta det som barnen klarar av och bemöta detta med beröm. Vilket och ena sidan Brodin och Hylander (2002:92) lyfter fram som en utav de väsentligaste vägarna till barnens tilltro till sin egen förmåga och samspel med andra skapar grunden till en trygg inre självkänsla. Men och andra sidan understryker Halldén (2007:31ff) vikten av att i förskolan inte bortse från barnens behov av varande, vilket innebär ett varande där barnen befinner sig just för tillfället i livet, och inte ständigt lägga fokus i för stor grad på barnens kompetenser. Dock menar Halldén (2007) att detta rimligen kan bli svårt då dagens förskola i allmänhet sällan problematiserar begreppet omsorg, på grund av att läroplanen starkt betonar vikten av fokus på barns lärande och kompetenser, vilket får effekten att barns behov av omsorg osynliggörs (Halldén 2007:76).

Ovanstående resonemang kring förskolans fokus på kompetenser och prestationer är något Johnson (2003:97) menar genomsyrar hela vårt samhälles sätt att se på den perfekta samhällsmedborgaren. Då vi i hög grad värdesätter oss själva och andra efter yttre kriterier och ideal där det eftersträvansvärda blir en medvetenhet och en ständig utveckling av sina kompetenser. Om vi då har en låg inre självkänsla leder denna idealiserade bild i högre grad till utveckling av den yttre självkänslan hos människan, och vi går miste om den grundtrygghet och långvarig tillfredsställelse som en god inre självkänsla bidrar till.

Denna samhälliga utveckling går att koppla till förskolan genom att den i allt större grad betonade vikten av att uppmärksamma barnens kompetenser och därigenom osynliggöra barnens behov av omsorg, går det möjligen att göra tolkningen att barnens prestationer och lust till att prestera blir ett mått inom förskolan på hur välutvecklad barnens självkänsla är. Pedagogerna berättade om att den enda situationerna där de arbetar uttalat med barnens självkänsla är när de anser att ett barn är för tillbakadraget och blygt. Då menar pedagogerna att det är deras roll att aktivt lyfta detta barn för att stärka dess självkänsla. Här utgår pedagogerna från vad normen på förskolan menar symboliserar god självkänsla där viljan till att prestera och visa sig duktig blir det eftersträvansvärda. Påtagligt blir att synen på det kompetenta barnet med förmågan att hantera sina egna känslor och vilja tycks inte gälla i samma utsträckning i dessa situationer, utan nu ses barnet

beroende av den vuxnes roll att bestämma vad som är bäst för barnet. Markström (2007:169) belyser det paradoxala i detta då förskolan och ena sidan framställer barnet som naturligt och som utvecklas efter sin individuella förmåga. Å andra sidan om barnet inte utvecklas i takt med de övriga i barngruppen anses barnet som avvikande och något som måste åtgärdas.

Denna paradoxala situation är något som även går att härleda till samhället i stort då värderingen och strävan efter att utveckla barnens kompetenser som pedagogerna redogör för är något som Juul & Jensen (2009) menar värdesätts högt i dagens samhälle och symboliserar en god medborgare. Vilket bidrar till vad Juul & Jensen (2009:66) kallar för ”prestationspsykologi” som skildrar förskolans synsätt gällande utveckling av barnens självkänsla. Vilket bygger på pedagogers uppmuntrande av ”de dagliga små framgångarna” med syftet att utveckla barnens självkänsla genom att berömma dessa framgångar. Men i själva verket menar författarna att barnens självförtroende stärks då beröm riktas mot barnens prestationer och detta leder utveckling av en hög yttre självkänsla. För de barn som besitter en god inre självkänsla fungerar berömmet som en drivkraft för och ökat självförtroende inom det området, men för de barnen som är i behov av stärkande av sin självkänsla får via detta arbetssätt bristande stöd i att utveckla sin självkänsla.

Ovanstående bekräftas även av Brodin och Hylander (2002:15ff) som menar att pedagoger i dagens förskola ser som sin roll att lyfta fram de lustfyllda och prestationsbetonade känslorna hos barnen, vilket självklart är av hög vikt. Men viktigt är att även lyfta fram de mindre, av samhället, accepterade känslorna som uppstår inom barnen som exempelvis ilska eller sorg, och inte enbart fokusera på barnens kompetenser och prestationsinriktade känslor. Detta för att ge barnen möjlighet till att öva på och lära sig lyssna och hantera både andras och sina egna känslor och därigenom sin integritet. För en avgörande del i barnens konstruerande av sitt lärande är att barnen lära sig att förstå och bemöta både sitt eget men även andras inre känsloliv. Detta är en grundläggande och nödvändig färdighet för barnens framtid och en väsentlig del i deras lärandeprocess.

Trots pedagogernas medvetna förhållningssätt var samtliga överens om att begreppet självkänsla inte är ett uttalat begrepp pedagogerna emellan. Utan arbetet kring barnens självkänsla är något som sker undermedvetet i samband med arbetet kring det kompetenta barnet. Däremot problematiseras begreppet och därigenom uttalas, när det i verksamheten uppstår barn som inte håller sig inom ramarna för vad förskolan anser symboliserar god självkänsla. Begreppet självkänsla blir därav en del i det som Markström (2007:34) benämner som den immanenta pedagogiken, alltså den inneboende pedagogiken som Ödman & Hayen (2007:34) menar bygger på att vårt bemötande av andra styrs mer eller mindre omedvetet av inneboende kunskap som vi

oreflekterat tar förgivet i vissa sammanhang. De förklarar begreppet som att det omedvetet påverkar oss och där:

”Påverkan är mer eller mindre osynlig, ett naturligt inslag i situationen, ett sätt att vara hos motparten eller ett faktum i omvärlden. Det gör det svårt att värja sig mot den, i själva verket svårare än att motstå den uttryckliga och synliga pedagogiken som utövas i samband med medvetet insatt undervisning och uppfostran. Den som utövar pedagogiken är dessutom själv ofta omedveten om grunderna för sitt pedagogiska handlande” Ödman & Hayen 2007:34).

Denna pedagogik är integrerad i vårt vardagsliv och är för det mesta opåverkad till skillnad mot en synlig pedagogik som i större grad stöter på motstånd. Inte förrän den immanenta pedagogiken stöter på hinder och motstånd tvingas den bli synlig för omgivningen och utövaren.

Motståndet syftar till överskridande av den dolda ordning som Markström (2007:149ff) menar utgör normen för dagens förskola och som består av outtalade regler och rutiner som upprättsålls genom att barnen på förskolan agerar efter vad som anses passande inom den dolda ordningen. Motstånd i den här studien syftar till att så länge barnen uppvisar en framåt och presterande sida på förskolan håller de sig inom den dolda ordningen som innefattar, vad för förskolan, synen på god självkänsla innebär. Men är det ett barn som bryter detta blir det åtgärdat på ett sätt som återställer ordningen utan större hänsyn till vad barnet egentligen kanske behöver. I dessa situationer kan jag se ett värde i att pedagogerna tillsammans rätt ut och reflekterat kring begreppet självkänsla och synliggjort dess innebörd både för sig själv men också för varandra och därmed medvetengöra begreppets olika dimensioner. Vilket leder till synliggörande av barnens självkänsla, och därigenom blir det uppenbart att det krävs en oerhörd vidd och lyhördhet i arbetssättet för att lyckas stärka och uppmärksamma alla barns självkänsla.

Slutsats

Min studie visar på att i och med att dagens styrdokument betonar vikten av att lyfta fram barnens lärande och kompetenser är detta något som ligger starkt till grund för förskolans och pedagogernas syn på barnet som det kompetenta barnet. På grund av detta synsätt lägger pedagogerna stor fokus vid att lyfta och berömma barnen för deras prestationer och kompetenser. Genom detta menar pedagogerna att de indirekt arbetar med att stärka barnens självkänsla utan att begreppet självkänsla egentligen är uttalat eller synliggjort. Detta medför att pedagogernas syn och arbete med barnens självkänsla grundas i deras individuella förhållningssätt till begreppet och som i sin tur resulterar i ett tyst förhållningssätt hos pedagogerna. Där begreppet blir taget för givet och endast synliggörs

när ett barn avviker från den idealiserade bilden av vad som symboliserar god självkänsla på förskolan. Först då är det aktuellt att bemöta barnens självkänsla med uttalade metoder för att lyfta barnet så de i största möjliga mån platsar inom bilden för vad god självkänsla innebär på förskolan.

Slutligen visar pedagogernas synsätt på självkänsla en tendens till att stimulera endast *en* väg till utveckling av barnens självkänsla, nämligen den yttre prestationsbetonade självkänslan. Eftersom att själva begreppet framställs som ett tyst förhållningssätt hos pedagogerna sker heller ingen större reflektion kring självkänsla i verksamheten, utan begreppet tas för givet utan att dess olika dimensioner synliggörs. Detta bidrar till slutsatsen för att arbetet med barnens självkänsla ska bli så meningsfullt som möjligt är det viktigt att som pedagog vara medveten om att det finns flera vägar till utveckling av självkänsla, både en inre och en yttre. Där på resultatet visar att mycket fokus läggs på utveckling av den yttre självkänslan hos barnen. Denna fokus går även att relatera till samhället i stort, där vi i hög grad grundar vårt självvärde utifrån bekräftelse från yttre kompetenser och prestationer. Därav är det ännu viktigare att förskolan ifrågasätta bilden av den idealiserade samhällsmedborgaren och även se till vikten av ge barnen villkorlös emotionell bekräftelse, som inte bygger på förväntningar och prestationer och som utvecklar grunden till hög inre självkänsla.

Förslag till vidare forskning

Viktigt är att ett ständigt arbete med att stärka barnens självkänslor, både den inre och den yttre. Men intressant vore att undersöka vad som skedde med arbetet kring barnens självkänsla om begreppet i större mån var uttalat på förskolan. Att pedagogerna i större utsträckning medvetandegjorde begreppet både för sig själv men också för varandra i personalgruppen. Skulle ett medvetandegörande och ett mer uttalat arbetssätt kring begreppet leda till ett mer mångsidigt och medvetet arbetssätt med barnens självkänsla och som eventuellt kom att gynna en bredare variation av individer och dess självkänsla i barngruppen.

Referenslista

- Alexandersson (1994) i Kullberg B. (2004): *Etnografi i klassrummet*. Malmö. Studentlitteratur.
- Allison J. & Prout A. (1990) i Halldén G. (2007): *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm. Carlsson bokförlag.
- Brodin M. & Hylander I. (2002): *Själv-känsla- att förstå sig själv och andra*. Stockholm. Liber AB.
- Dahlberg och Lenz Taguchi (2003): i Johnsson E. & Pramling Samuelsson I. *Förskolan barns första skola*. Lund. Studentlitteratur.
- Halldén G. (2007): *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm. Carlsson bokförlag.
- Johnson M. (2003): *Självkänsla och anpassning*. Lund. Studentlitteratur.
- Juul J. & Jensen H. (2009): *Relationskompetens i pedagogernas värld*. Stockholm. Liber AB.
- Kruuse (1998) i Langemar, P (2008): *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi- att låta en värld öppna sig*. Stockholm. Liber
- Kullberg B. (2004): *Etnografi i klassrummet*. Malmö. Studentlitteratur.
- Langemar, P (2008): *Kvalitativ forskningsmetod i psykologi- att låta en värld öppna sig*. Stockholm. Liber
- Lindgren, A-L (2003): ”Att ha fokus på barns aktivitet. Hur förskolebarnen blev norm i välfärdsstaten.” I: Sandin B/Halldén G. (2003): *Barnets bästa – en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Stockholm/Stephag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.
- Markström A-L. (2007): *Att förstå förskolan vardagslivets institutionella ansikten*. Poskal. Studentlitteratur.
- Pramling (2003) i Johnsson E. & Pramling Samuelsson I. *Förskolan barns första skola*. Lund. Studentlitteratur.

Rinaldi i Johnsson E. & Pramling Samuelsson I. (2003): *Förskolan barns första skola*. Lund. Studentlitteratur.

Smith i Johnsson E. & Pramling Samuelsson I. (2003): *Förskolan barns första skola*. Lund. Studentlitteratur.

Ödman & Hayen i Markström A-L. (2007): *Att förstå förskolan- vardagslivets institutionella ansikten*. Poskal. Studentlitteratur.

Elektroniska källor

Lindgren A-L & Halldén G. (2001): *Individuella rättigheter; autonomi och beroende- Olika synsätt på barn i relation till FN:s barnkonvention*. UTBILDNING & DEMOKRATI 2001, Vol 10, NR 2, S 65-79 .

Barnkonventionen; (www.unicef.se/barnkonventionen).

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Vetenskapsrådet (2002). Elanders Gotab

Läroplanen för förskolan (Lpofö 98) skolverket.se

Otryckta källor

Intervju med pedagog 1 (16/3-11)

Intrevju med pedagog 2 (18/3-11)

Intervju med pedagog 3 (23/3-11)

Observationstillfälle 1 (22/2-11)

Observationstillfälle 2 (23/3-11)

Bilaga 1.

Intervjuguide

(Börja med att berätta att du spelar in och berätta syftet med intervjun samt klargöra att det inte finns något rätt eller fel svar, utan att jag är intresserad av just respondentens syn på självkänsla).

- Berätta om din yrkesbakgrund.
- Hur ser du på barnet i förskolan? (Barnsyn)
 - Vilka kompetenser är viktiga att ett barn i förskolan har/utvecklar anser du? (Både innan de börjar och under)
 - Vad måste de klara av för att fungera i förskolans verksamhet?
 - Vilken innebörd har barnets bästa för dig?
- Hur ser du på barns självkänsla?
- Hur arbetar ni på förskolan för att stärka barnens självkänsla?
- Kan du berätta om något exempel från verksamheten där ni specifikt arbetade med att stärka barnens självkänsla?
- Har du erfarenheter från att ni arbetat aktivt med att stärka ett särskilts barns självkänsla?
 - Goda erfarenheter? Dåliga erfarenheter?

Nu när vi har samtalt om synen på barn och självkänsla är det några fler tankar eller andra erfarenheter du vill berätta om?